

نقش

و تأثیر آن در یادگیری

سکینه سلیقه‌دار

دبیر ادبیات هنرستان فنی حرفه‌ای نرگس، تهران

چکیده

در همه قرون گذشته، قصه وسیله‌ای برای رفع نیازهای روانی کودکان و نوجوانان و حتی بزرگسالان بوده است. سؤالی که در روزگار ما مطرح می‌شود این است که امروز چه ابزاری بیش از سایر وسایل تربیتی در رفتار فرزندان ما مؤثر است؟

آنچه در می‌یابیم این است که با وجود گذر زمان قصه و قصه‌گویی همچنان می‌تواند فرزندانمان را در همه جوانب زندگی راهنمایی کند و با گسترش ذهن و تخیل آنان، تجربه‌های بسیاری را برایشان فراهم آورد. این نوشتار با هدف تأکید بر ضرورت احیای نقش قصه و قصه‌گویی در آموزش به روش توصیفی و تبیینی تنظیم گردیده است.

کلیدواژه‌ها: قصه و قصه‌گویی، دانش‌آموزان، معلم، آموزش

مقدمه

«در قصه و سرگذشت‌های آن‌ها پند و عبرتی است برای خردمندان» (سوره یوسف، آیه ۱۱۱)؛ خداوند در قرآن برای جلب نظر و توجه مخاطبان، انتقال مفاهیم والای معنوی، تعلیم دستورات اخلاقی

است که قدمتی طولانی دارد؛ آنچنان که هیچ قوم و ملت کهنی را نمی‌توان یافت که قصه‌ها و حکایت‌های مذهبی، حماسی، اجتماعی و ... نداشته باشد.

هر چند نگارنده لذت شنیدن قصه از زبان مادر یا پدر بزرگ را نچشیده اما جای خالی آن را با خواندن قصه‌های دیگران و گاه گوش دادن به قصه‌های تلخ و شیرین زندگی پدر و مادرش، که هر دو در طفولیت از نعمت داشتن پدر و مادر محروم شده بودند، پر می‌کرده است؛ قصه‌های پرمعنایی که در شکل‌گیری شخصیت فرزندان آن‌ها نقشی پررنگ داشته‌اند.

به عقیده روان‌شناسان رشد، قصه تنها یک محرک روانی و شنیداری نیست بلکه کارکردهای فراوانی برای مخاطبان خود دارد. از جمله اینکه آن‌ها از طریق قصه با محیط پیرامون خود آشنا می‌شوند. هر قصه‌ای می‌تواند فضایی را به وجود آورد که بچه‌ها هنگام روایت با نمونه‌های واقعی، رفتاری مناسب از خود نشان می‌دهند. قصه به بچه‌ها در درک بهتر ارتباطات کمک می‌کند. با توجه به اینکه قصه‌گویی یکی از بهترین و مهم‌ترین راه‌های ارتباط نزدیک و تعامل سازنده بین معلم و دانش‌آموز

و تسریع در فهم و آسان‌سازی مطالب از قالب قصه و در قصص از سبک‌های مختلف ادبی و داستان‌گویی استفاده کرده است. هدف قرآن برای آشکارسازی مسائل زندگی و تبیین جهت صحیح و بیان نظام معیار سبک زندگی و هدایت به سعادت و کمال با استفاده از بیان نمادین است و در حقیقت، نقل داستان از بهترین روش‌هایی است که به این هدف عینیت می‌بخشد. حضرت علی- علیه‌السلام- می‌فرماید: «قرآن را یاد بگیرید که زیباترین گفتارهاست و در آن غور کنید که بهار دل‌هاست و از نورش شفا بگیرید که شفای قلب‌هاست و خوب و خوش بخوانید که پرفایده‌ترین قصه‌هاست» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۱۰)

بی‌شک یکی از دلایل جذابیت پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها برای فرزندان و نوه‌هایشان چیزی جز قصه‌گویی نیست. در این میان، بوده‌اند پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌هایی که به دلیل پیری و چروکیدگی صورتشان، بچه‌ها از آن‌ها دوری گزیده‌اند اما آن‌ها با هنرمندی و ظرافت خاص، قصه را با ریتم و آهنگ در می‌آمیخته و به این ترتیب، رابطه عاطفی خود را با نوه‌هایشان تقویت می‌کرده‌اند. قصه و قصه‌گویی پدیده‌ای

است و استفاده از این شیوه در آموزش به ماندگاری بهتر و ارتقای کیفیت یادگیری منجر می‌شود، این نوشتار با هدف تأکید بر ضرورت احیای قصه‌گویی در حوزه آموزش به این موضوع مهم در باب اهمیت یادگیری از طریق قصه می‌پردازد. نگارنده بر این باور است که معلم توانمند کسی است که هنر قصه‌گویی را می‌داند و اگر از نقشی که می‌تواند در زندگی دانش‌آموزانش داشته باشد و سهم بارزتری که می‌تواند در شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموز به خود اختصاص دهد واقف باشد، با قصه‌گویی جانی تازه به کلاسش می‌بخشد.

در اینجا نکات مهمی را درباره توجه به قصه‌گویی و نقش آن در آموزش یادآور می‌شویم.

فواید قصه‌گویی

ما از ابزار قصه در آموزش غافلیم. انسان فطرتاً به قصه علاقه‌مند است. همچنین، به‌طور فطری همواره به دنبال خیرخواهی و پرستش، حقیقت‌جویی، کنجکاوی و زیبایی‌دوستی بوده است و قصه‌ها نیز هیچ‌گاه عاری از این عناصر نبوده‌اند. با تدریس به شیوه داستان‌گویی نه تنها حس کنجکاوی و تخیل را در دانش‌آموزان بیدار می‌سازیم بلکه به درون‌مایه و زیربنای فکری و اجتماعی موضوعی که به شکل داستان تدریس می‌کنیم، توجه کرده، به این ترتیب اصول و ارزش‌های انسانی و عدالت اجتماعی را نیز ترویج می‌نماییم.

در دنیای پرمشغله امروز که بسیاری از دانش‌آموزان راه درست گوش کردن را نمی‌دانند، با به‌کارگیری ابزار قصه در تدریس راه درست گوش کردن و اهمیت سکوت را به آن‌ها می‌آموزیم.

با استفاده از ابزار قصه در کلاس درس، دانش‌آموزان بهتر با سرمایه‌های تمدن و میراث فرهنگی میهن، آداب و رسوم و سنن جامعه خویش و جامعه جهانی آشنا می‌شوند.

از راه قصه می‌توان سرگذشت دانشمندان، هنرمندان شخصیت‌های تاریخی و مذهبی را به نحو بسیار مفیدی برای دانش‌آموزان

بیان کرد تا سرمشق خوبی برای تلاش آن‌ها باشند؛ چون در هر سرگذشتی درس عبرتی نهفته است.

برای بالا بردن روحیه همدلی و انسان‌دوستی در دانش‌آموزان از تدریس به شیوه قصه‌گویی استفاده کنید. حقیقت جز این نیست که دانش‌آموز وقتی درس را به شکل قصه می‌شنود، امکان برقراری ارتباط با بچه‌های دیگر را بهتر درک می‌کند و حس همدلی‌اش با دیگران بیشتر

معلم می‌تواند از دانش‌آموزان برای تدریس کمک بگیرد و از آن‌ها بخواهد که قصه‌ها را تعریف کنند. به این ترتیب، زمینه‌ای فراهم می‌شود که آن‌ها با برقراری ارتباط بین سخن گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند

می‌شود. قصه‌گویی بهترین راه بیان آرزوها و زبان مشترک انسان‌ها برای انتقال معانی ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی و تاریخی است.

قصه، پیام‌ها و ارزش‌هایی را به مخاطب منتقل می‌کند. دانش‌آموز با شنیدن قصه و فکر کردن به آن می‌تواند این پیام‌ها را جذب کند و ارزش‌های خانوادگی، اجتماعی و انسانی را یاد بگیرد. این پیام‌ها به دلیل غیرمستقیم بودن، برای دانش‌آموزان دلنشین‌تر، جذاب‌تر و دوست‌داشتنی‌ترند. قدرت تمرکز و دقت دانش‌آموزان با قصه‌گویی افزایش می‌یابد.

ابزار قصه اگر به‌درستی و به‌طور دقیق

مورد استفاده قرار گیرد، بیش از هر وسیله تربیتی دیگری در رفتار بچه‌ها مؤثر است. همچنین می‌تواند ریشه بسیاری از انحرافات را در نوجوانان بخشکاند و بر آن‌ها تأثیرات تربیتی داشته باشد.

فلسفه روزهای خاص مثل نوروز، جشن‌ها، عیدها و ... را در کلاس به شکل قصه بیان کنیم و از این طریق دانش‌آموزان را هرچه بیشتر و بهتر با فرهنگ ملی ایرانی آشنا کنیم.

با تدریس به کمک داستان‌گویی، روح خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی در دانش‌آموزان تقویت می‌شود. به این ترتیب، می‌توانیم از آن‌ها نیز بخواهیم که یکی از موضوعات کتاب درسی را انتخاب کنند و با استفاده از ابزار قصه و هماهنگ با یکدیگر، آن را به شکل کنفرانس در کلاس ارائه دهند. در اینجا است که آن‌ها همه تجارب قصه را در گنجینه ذهنشان می‌ریزند و تأثیرگذاری قصه به خوبی حس می‌شود.

زیباترین قصه‌ها از طریق هنر نقاشی قرن‌ها پیش روی دیوار غارهای کهن ترسیم شده است و این، علاقه بشر را به توصیف سرگذشت خود نشان می‌دهد. همچنین، راه‌های بهتر زندگی کردن و شیوه‌های زندگی بهتر را می‌آموزد. از جمله ارزش‌های اخلاقی که فرد در قصه‌ها پیدا می‌کند، می‌توان به مسئولیت‌پذیری، وفای به عهد، قانع بودن، فداکاری، امید، شجاعت، عشق به پدر و مادر، عدالت و انصاف، روح انسان‌دوستی و نوع‌پروری، عزت‌نفس، انسانیت، حقیقت و فروتنی اشاره کرد. بنابراین، برای بهتر نشان دادن شیوه‌های زندگی در کنار تدریس، قصه و داستان بهترین وسیله است و موجب ارتقای توانایی، تفکر و تمرکز حواس می‌شود.

تدریس داستان‌گونه موجب آن می‌شود که دانش‌آموز تجزیه و تحلیل بهتری داشته باشد، روابط علت و معلولی را کشف کند، استدلال‌ها را دریابد و در نتیجه، اعتمادبه‌نفس بیشتری پیدا کند.

قصه‌ها به انواع گوناگونی تقسیم می‌شوند و مردم جامعه به کمک آن‌ها، تاریخ و

ادبیات خود را می‌آموزند، با اسطوره‌ها آشنا می‌شوند و به ارزش‌ها و آداب و رسوم دست پیدا می‌کنند؛ برای مثال، قصه‌های شاهنامه فردوسی تاریخ دلاوری‌ها و جنگاوری‌های یک ملت و دفاع از میهن بوده است.

داستان‌ها و افسانه‌ها پیام‌های روان‌شناختی مهمی دارند. آن‌ها با آشنا کردن دانش‌آموزان با آنچه در ضمیر ناخودآگاهشان می‌گذرد، به آن‌ها کمک می‌کنند تا بر مشکلات روان‌شناختی رشد فائق آیند. دانش‌آموز از قصه‌ها می‌آموزد که چگونه شخصیت خود را رشد دهد، بحران‌هایی مثل بحران عاطفی یا استقلال‌طلبی، بحران‌های اجتماعی و حتی فرهنگی را پشت سر بگذارد و اضطراب‌های درونی‌اش را از راه قصه تخلیه کند.

داستان‌ها به بچه‌ها می‌آموزند که مبارزه با مشکلات در زندگی اجتناب‌ناپذیر و جریان طبیعی در حیات بشری است و اگر انسان عقب‌نشیند، بر تمام موانع غلبه می‌کند و در نهایت پیروز می‌گردد.

دانش‌آموز به ارزش دانایی پی می‌برد و یاد می‌گیرد که شتاب‌زده عمل نکند و همه این‌ها به سلامت جامعه منتهی می‌شود.

قصه‌ها قوانین اخلاقی، شیوه تبعیت از آن‌ها و نیز نحوه شکل‌دهی فعالانه به هویت خویش و شخصیت اخلاقی را در ناخودآگاه فراگیرندگان می‌ریزند و نوعی جهان‌بینی را ارائه می‌دهند که در آن دانش‌آموز به سمت تعالی روح سوق می‌یابد. این حرکت در گرو پیام‌ها و ارزش‌های اخلاقی‌ای است که از قصه برداشت می‌شود.

کارهای معلم در کلاس برای قصه‌گویی

۱. بشر به‌طور ناخودآگاه از خواندن و شنیدن وقایع علت و معلولی لذت می‌برد و بخش عمده‌ای از جذابیت آثار هنری ارضای چنین احساسی است. نخستین هدف داستان باید پاسخی برای نیاز بشر به ماجراجویی باشد؛ بنابراین معلم باید به‌گونه‌ای تدریس کند که نکات مهم و اهداف را شامل شود.

۲. با توجه به نکات پندآموز و اخلاقی نهفته در استفاده از قصه‌گویی در تدریس،

این شیوه نه‌تنها برای دانش‌آموزان بلکه برای معلمی هم که از آن در تدریس استفاده می‌کند می‌تواند جذابیت‌های زیادی داشته باشد و در بعضی موارد به شکلی نوستالژیک تجربه‌های زندگی را به یاد او بیاورد.

۳. معلم می‌تواند در دفتر خود نام کلاس‌هایی را که در آن‌ها به قصه‌گویی پرداخته است، ثبت کند تا دچار دوباره‌گویی و تکرار نشود.

۴. نیز واکنش‌های مخاطبان‌ش را به قصه‌ای که گفته است، ثبت کند و از مجموعه این اطلاعات برای بیان هرچه بهتر همان قصه و قصه‌های دیگر بهره بگیرد.

۵. معلم می‌تواند از دانش‌آموزان برای تدریس کمک بگیرد و از آن‌ها بخواهد که قصه‌ها را تعریف کنند. به این ترتیب، زمینه‌ای فراهم می‌شود که آن‌ها با برقراری ارتباط بین سخن گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند. قصه‌ها عامل انتقال میراث فرهنگی و پیوند میان امروز و گذشته‌اند. بچه‌ها با شنیدن قصه به آرمان‌ها، آرزوها، رنج‌ها و شادی‌ها، باورها و نوع زندگی گذشتگان پی خواهند برد. گویی این موارد پلی هستند که بچه‌های امروز را به ژرفای گذشته می‌برند و نوعی آموزش تاریخی نیز محسوب می‌شوند؛ زیرا از لابه‌لای قصه‌ها تصویری از گذشته فرا روی خواننده یا شنونده قرار می‌گیرد.

۶. با استفاده از این شیوه، مهارت‌های اجتماعی و توانایی حل مسئله در دانش‌آموز افزایش می‌یابد. درک دانش‌آموزان نسبت به جهان تغییر می‌کند و آن‌ها درست‌اندیشیدن را می‌آموزند.

نتیجه

به‌طور کلی، می‌توان ادعا کرد که تدریس به شکل داستان از جدی‌ترین و بنیادی‌ترین روش‌های انتقال مفاهیم به دنیای دانش‌آموزان است. نمی‌توان نقش شگفت‌انگیز قصه را در آموزش و انتقال مفاهیم تربیتی و اخلاقی و دینی انکار کرد. «یکی بود، یکی نبود»، عبارتی جادویی است که بچه‌های سراسر جهان را فارغ از زبان، نژاد، رنگ و مذهب، به دنیای دیگری

خارج از وحشیگری‌های دنیای امروز می‌برد و همه بچه‌ها را با یکدیگر هم‌وطن می‌سازد. با تدریس داستان‌گونه در کلاس‌هایمان عملاً قدمی هرچند کوچک در جهت احیای ارزش‌های فرهنگی در جامعه برداریم و کیفیت یادگیری را نه فقط تا پایان سال تحصیلی بلکه تا پایان عمر بیمه کنیم. همچنین بکوشیم تا دانش‌آموزان به خودانگیزگی و آگاهی اخلاقی دست یابند و در نهایت، به اصلاح خود و تصحیح رفتارهای نادرست از دریچه تدریس صحیح برسند.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج‌البلاغه
۳. منابع اینترنتی:

<http://com.raveshtradris>